

Tarih Okulu
Kış 2009
Sayı II, 157-160.

Hasan Mert, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Bornova (1923–1981), İzmir, Bornova Belediyesi Yayınları, 2008, 274 sayfa.

Fehim KURULOĞLU*

Türkiye'nin en büyük üçüncü vilayeti olan İzmir'in en önemli ilçelerinin başında gelen Bornova'nın belki de en büyük ihtiyaçlarından biri, sosyal ve ekonomik yönleriyle tarihinin incelenmesi idi. Tanıtımını yapacağımız çalışma bu alandaki önemli bir eksikliği dolduracak niteliktedir. Bu eser, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi olan Yrd. Doç. Dr. Hasan Mert'in "Geçmişten Günümüze Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Bornova" başlıklı doktora tezinin yeniden gözden geçirilmiş halidir.

Eser; önsöz, giriş, beş bölüm, sonuç, bibliyografya ve ekler kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında "Başlangıçtan 1923'e Kadar Bornova", birinci bölümde "Bornova'nın Coğrafyası", ikinci bölümde "Nüfus ve Şehirleşme", üçüncü bölümde "Bornova'nın Yönetimi", dördüncü bölümde "Bornova'nın İktisadi Yapısı" ve beşinci bölümde "Bornova'da Sosyal ve Kültürel Hayat" başlıkları göze çarpar.

Başlangıçtan 1923'e kadar Bornova (1–25) başlıklı bölümde; öncelikle Bornova adının kökeni, nereden geldiği ve bugünkü halini nasıl aldığı belirtilmiştir. Daha sonra ise antik çağlardan, 1923'e kadar Bornova'nın tarihi ile ilgili kısaca bilgi verilir. Bu kısımda yer alan "Seyahatnamelerde Bornova" başlıklı kısım bizlere gerek yabancı, gerekse Türk seyyahların gözünden yaşadıkları tarihin Bornova'sını gözümüzde canlandırması yönünden esere ayrı bir katkı sağlamıştır. 5 Temmuz 1835 tarihinde Bornova'yı ziyaret eden Charles G. Addison, Bornova'nın doğal ve mimari güzelliklerini şu şekilde okuyucusuna aktarıyor:

* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

Fehim Kuruloğlu

Akşam bir tekne bulduk. Şehrin iki mil aşağısındaki rıhtıma indik. Gemlenmiş ve semerlenmiş olarak hazır bulduğumuz eşeklere binerek çalılar ve ağaçlarla çevrilmiş hoş bir yol boyunca ilerledik. Mısır tarlalarının, zengin zm bağlarının ve zeytin ağaçlarının arasından zengin İzmir tüccarlarının yöreye özgü sayfiye evlerinin olduğu Bornova köyüne doğru hareket ettik. Loş bir pazar içinden geçerek, birçok sevimli Rum kızının yürüdüğü, köyün mesire alanını geçtik ve konaklamak için davet edildiğimiz yöreye özgü küçük bir eve vardık.

Köy evresinde, Avrupa tarzında düzenlenmiş ve güzel bahçelerle çevrili, İngiliz ve Fransız tüccarlarının, konsolosların... vs. ikamet ettikleri çok iyi birkaç ev var. En iyi ev ve bahçe (evi ve bahçesi için) birkaç bin pound harcamış bir İngiliz tüccarına aitti ve çok zarif tarzda döşenmişti. Bu evlerin bazılarında ve özellikle dağ eteklerinden manzaralar harikadır. Görkemli bir şekilde zeytin ağaçlarıyla örtülü vadi, yüksek dağlar tarafından çevrilmiş ve büyük mavi bir gln görüntüsünü sunan kanyonla sınırlanmıştır.

Bornova'nın en önemli ziyaretçilerinin başında tabi ki Sultan Abdülaziz gelir. Kitabın yine giriş kısmında Sultan'ın ziyareti ile ilgili bilgiler verilir. 8 Mayıs 1865 günü Bornova'ya gelen ve üç gün burada kalan Sultan Bornova'yı çok beğenmiş, bugünkü ınarlı–Bornova yolundaki ağaçların dikilmesini de o zaman emretmiştir.

Bunun dışında 16 Mayıs 1919 günü işgal edilen Bornova'nın Milli Mücadele yıllarındaki durumu konu edilir. Bu kısımda o dönemde yaşayıp, kitabın araştırma safhasında hayatta olan kişilerle sözlü mülakatlar yoluyla alınan bilgilerin aktarılmış olması da çalışmaya ayrı bir değer katmıştır.

Birinci bölümde (34–56), Bornova'nın coğrafi şekilleri, akarsuları, dağları, iklim koşulları, bitki örtüsü ve yaşanan doğal afetlerle ilgili genel bilgiler verilmiştir. Kitapta belirtildiğine göre Cumhuriyet döneminde yaşanan en büyük doğal afet 1930 yılı 27 Kasım'ında gerçekleşen sel felaketi olmuştur. Felaketin bilnosu ile ilgili ayrıntılı bilgiye bu bölümden ulaşılabilir.

“Bornova'da Nüfus ve şehirleşme” başlıklı ikinci bölümde (57–112); Osmanlı Devleti'nde yapılan ilk nüfus sayımından (1831), XX. yüzyılının ilk çeyreğine kadar Bornova'nın nüfusundaki değişikliklerden istatistikî verilerle dayanarak açıklanmış, Milli Mücadele sonrası özellikle mübadelenin etkileri üzerinde durulmuş, yaşanan hızlı nüfus artışı, şehirleşme ve bunların getirdiği

olumsuzlukların Bornova'ya etkileri tespit edilmiştir. Bugünkü Bornova'da yer alan mahallelerin, parkların, mezarlıkların, ulaşım hatlarının, abidelerin, tarihi eserlerin ve köşkerlerin tarihçeleri ile ilgili faydalı bilgiler verilmektedir.

Kitabı bu türdeki diğer eserlerden ayıran bir özelliği de, ikinci bölümdeki lakaplar bölümüdür. Lakaplar bir bölgenin kültürünü, yaşayışını hatta espri anlayışını en iyi şekilde bizlere aktaran sözlü kaynaklardan biridir. Bornova'da geçmişten günümüze kullanılan lakapların bir listesini eserde bulmak mümkündür. Bunların en yaygın kullanılanları şöyle sıralanmaktadır: “Arabacı, Bakkal, Hancı, Berber, Manav, Fotoğrafçı, Kaptan, Komiser, Albay, Tütüncü, Yoğurtçu, Tenekeci.”

Üçüncü bölüm (116–138) olan “Bornova'nın Yönetimi” başlığı altında; Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde Bornova'nın mülki durumu ele alınmıştır. XV. ve XVI. yüzyıllarda bir nahiye merkezi olan Bornova her dönemde İzmir'le beraber anılmıştır. Kaymakamlıklar kurulana kadar voyvodaların idaresinde olan Bornova'da belediyenin kuruluş tarihi 1879 olarak verilse de, salnamelerde ilk olarak 1882 yılında görülür. Kitabın ilerleyen satırlarında Bornova'da görev yapan kaymakamların ve belediye başkanlarının listelerine ulaşmak mümkündür. Yine bu bölümde belediyenin gelişimi, gelir-giderleri, hizmetleri, semt ve sokak isimlerinin nasıl değişime uğradığı belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde (152–170), Bornova'nın iktisadi yapısı incelenmiştir. Bu bölümün alt başlıkları ise şöyledir; geçim kaynakları, zirai üretim, ticaret ve sanayi. Osmanlı Devleti döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok tarımla geçimini sağlayan Bornova'nın esas gelişimini sağlayan unsurlar; sanayi, ticaret ve Üniversiteydi. Lozan Anlaşması sonrası yapılan nüfus mübadelesinin Bornova'ya önemli etkileri olmuştur. Buraya gelen muhacirler ile beraber Türk nüfusu daha da arttı ve yalnız ziraatta değil ticarete de daha etkin olundu. Sanayinin gelişmesi, iç göçün artması ve plansız kentleşme gibi sorunlar hayvancılık ve ziraatı olumsuz etkilemiştir. Ancak Ege Üniversitesi'nin 1955 yılında Bornova'da kurulması hiç kuşkusuz şehrin çehresini önemli ölçüde değiştirmiş ve Bornova eğitim şehri havasına girmiştir. Bu bölümde yine üretim, sanayi tesisleri ve hayvancılık ile ilgili önemli istatistikî bilgilere ulaşılabilir.

Beşinci ve son bölümün başlığı “Bornova'da Sosyal ve Kültürel Hayat”tır (174–263). Bu bölümde ilköğretimden üniversiteye Bornova'da yer

Fehim Kuruloğlu

alan bütün eğitim kurumlarının, sağlık ve güvenlik kuruluşlarının Cumhuriyet öncesi ve sonrası durumları aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca 1980'lere kadar siyasi hayat ve seçimler ile beraber bayramlar, kutlamalar, sportif faaliyetler, yerel basın ve Atatürk'ün Bornova'yı ziyaretleri hakkında değerli bilgiler verilmiştir.

Eserin hazırlanışında geniş bir bibliyografya kullanıldığı görülür. Devlet arşivlerinden resmi kurumların yayınlarına, araştırma eserlerden yazılı basına kadar onlarca kaynak kullanılmıştır. Yazılı kaynaklara ek olarak sözlü kaynakların kullanılması çalışmayı ayrıca değerli kılmıştır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, son yıllarda artan mahalli tarih araştırmalarının önemi gitgide toplumun bütün kesimleri tarafından anlaşılmaya başlandığı görülmektedir. Kentlilerin, yaşadığı şehrin tarihini, kültürünü ve değerlerini daha iyi bilmesi, kavrayabilmesi ve koruyabilmesi için bu tarzda çalışmaların artması gerekmektedir. Belediyelerin bu tür çalışmalara destek vermesi de takdir edilecek bir davranıştır. Bu açıdan Bornova Belediyesi önemli bir iş başarmış, belediye hizmetlerinin yalnızca yol-su vb. ihtiyaçları karşılamak olmadığını göstermiştir. Bu hizmetlerin diğer yerel yönetimlere de örnek olmasını diliyoruz.